



روش‌شناسی کتابسنجی: مروری بر پژوهش‌های کتابسنجی در گردشگری

مصطفی اسماعیلی‌مهیاری^۱

حمیدرضا ایرانی^۲

وحید نورمندی‌پور^۳

چکیده

در سالیان اخیر پژوهش در حوزه گردشگری به شکل قابل توجهی افزایش یافته است تا بتواند موضوعات و مشکلات روز در زمینه گردشگری را مورد بررسی قرار داده و راه‌حلی برای چالش‌های آن ارائه نماید. به دنبال این گسترش، اهمیت مطالعات کتابسنجی نیز در طی سالیان گذشته در ادبیات گردشگری سراسر جهان بیش از گذشته شده است و توجه بسیاری از پژوهشگران در دنیا را به خود جلب کرده است. هدف پژوهش حاضر استفاده از روش‌های کتابسنجی و مصورسازی برای بررسی بکارگیری روش‌های کتابسنجی در حوزه گردشگری می‌باشد. در این راستا پس از اعمال فیلترهای مناسب، ۵۴۳ مقاله از پایگاه Web of Science بازیابی و وارد فرآیند تحلیل شد. بررسی داده‌های توصیفی نشان داد روند انتشار و استناددهی به مقالات این حوزه از ابتدا تاکنون افزایشی بوده و در سال ۲۰۲۲ به اوج خود رسیده است. سپس برترین مقالات، پژوهشگران، مجلات، مؤسسات و کشورهای فعال در حوزه مورد نظر براساس تعداد استناد صورت گرفته به آنان مشخص شدند. براین اساس "تحلیل شبکه ای پژوهش‌های گردشگری" به عنوان پراستنادترین مقاله، "پایداری" به عنوان پراستنادترین مجله، کوزغلو پراستنادترین پژوهشگر، اسپانیا پراستنادترین کشور و دانشگاه کوینزلند به عنوان پراستنادترین مؤسسه شناسایی شدند. در گام بعد نیز با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer دو تحلیل هم‌تألیفی و هم‌آیندی واژگان برای بررسی همکاری‌ها و ساختارهای موجود در حوزه مورد مطالعه انجام شد و نشان داد کشور اسپانیا و دانشگاه صنعتی پلی‌تکنیک هنگ‌کنگ پیشرو در هم‌تألیفی و همکاری بوده‌اند. یافته‌های تحلیل هم‌آیندی نشان می‌دهد که هماهنگ با روند جهانی، پژوهش‌های گردشگری نیز در سالهای اخیر مباحث گردشگری هوشمند، کلان داده‌ها، هوش مصنوعی و توسعه پایدار را مد نظر قرار داده است.

واژگان کلیدی: تحلیل کتابسنجی، کتابسنجی گردشگری، تحلیل هم‌تألیفی، تحلیل هم‌آیندی واژگان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دکتری مدیریت بازرگانی، گروه مدیریت بازرگانی و کسب و کار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران،

Mesmaeilimahyari@yahoo.com

^۲ دانشیار، گروه مدیریت بازرگانی و کسب و کار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران، Hamidrezairani@ut.ac.ir

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مدیریت بازرگانی و کسب و کار، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران،

Vahid.noormandi@ut.ac.ir



مقدمه

در سال‌های گذشته، تمایل پژوهشگران برای بررسی ساختار فکری در رشته‌های گوناگون افزایش یافته است تا چگونگی تکامل این رشته‌ها در طول زمان را تبیین کنند. به ویژه آنکه بسیاری از حوزه‌های علمی در طی سالیان گذشته به اندازه‌ای به سطح بلوغ رسیده‌اند که امکان بررسی تغییرات پارادایمی و فکری آنان در طول زمان برای پژوهشگران ایجاد شده است. پیشرفت تکنولوژی و توسعه نرم‌افزارهای پیشرفته و همچنین امکان تحلیل حوزه‌ها و زمینه‌های علمی به صورت دقیق‌تر نیز این روند را تسریع بخشیده است (Koseoglu et al. 2016). گرچه روش کتابسنجی موضوع جدیدی نیست اما توسعه نرم‌افزارها و قابلیت مصورسازی و همچنین توسعه داده‌های حاصل از پژوهش‌ها، امکان تحلیل آسان‌تر و پیشرفته‌تر زمینه‌های علمی را فراهم ساخته است (Zupic and Čater 2015). بر خلاف ماهیت کیفی مطالعات مبتنی بر مرورهای نظام مند ادبیات، که غالباً نقاط ضعفی همچون سوگیری پژوهشگر و بخشی نگریستن یک زمینه پژوهشی را در خود دارند، تحقیقات کمی تصویر عمیق‌تری از موضوع مورد نظر ارائه می‌دهند (Rodríguez-López et al. 2020). روش‌های کتابسنجی که با استفاده از نرم‌افزارهای مصورسازی تقویت می‌شوند، مکمل روش‌های سنتی مرور ادبیات هستند. کتابسنجی می‌تواند عینی بودن این نوع مطالعات را افزایش دهد و تصویر جامع‌تری را از روند پژوهش‌ها در یک زمینه علمی به نمایش بگذارد. تجزیه و تحلیل کتابسنجی از تکنیک‌های کمی بر روی داده‌های کتابشناختی استفاده می‌کند و مزیت اصلی آن پردازش حجم زیادی از داده‌های کتابشناختی است (Viglia et al. 2022). این روش یک تکنیک کمی است که با استفاده از روش‌های آماری و بهره‌گیری از داده‌های حاصل از انتشارها و استنادها، ساختار تکاملی یک زمینه پژوهشی را نمایش می‌دهد (Kholidah et al. 2022; Singh et al., 2021). صنعت گردشگری طی چند دهه گذشته به سرعت در حال گسترش یافته و به یکی از محبوب‌ترین و امیدوارکننده‌ترین صنایع در سطح جهان تبدیل شده است (Suban et al. 2021). بر این اساس، پژوهش‌ها نیز در زمینه گردشگری و در بخش‌های گوناگون آن به شکل قابل توجهی افزایش یافته است تا بتواند موضوعات و مشکلات روز در زمینه گردشگری را مورد بررسی قرار داده و راه‌حلی را ارائه نماید. به دنبال این گسترش، اهمیت مطالعات کتابسنجی نیز در طی سالیان گذشته در ادبیات گردشگری سراسر جهان بیش از گذشته شده است و توجه بسیاری از پژوهشگران در دنیا را به خود جلب کرده است. پژوهشگران هر کدام در بخش گردشگری مورد توجه خود تلاش داشته‌اند تا تصویر کلی از پژوهش‌های انجام گرفته را مورد بررسی قرار داده و وضعیت پژوهشی کنونی و روندهای آن را مشخص کنند. مطالعات کتابسنجی علاوه بر بررسی روندهای پژوهشی در یک رشته، در راستای شناسایی پژوهشگران، دانشگاه‌ها، مجلات و کشورهای برتر در این زمینه نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند (Mavric et al. 2021). پژوهش‌های کتابسنجی گوناگونی در زمینه‌های مختلف گردشگری انجام گرفته است در انواع مختلف گردشگری مانند گردشگری مذهبی (Das et al., 2023)، گردشگری هوشمند (Bastidas-Manzano et al., 2021)، گردشگری درمانی (Habibi et al., 2022)، اکوتوریسم (Hasana et al., 2022) و غیره بوده است. همچنین پژوهش‌هایی نیز در ارتباط با تقاطع میان گردشگری و مفاهیم مرتبط انجام پذیرفته است مانند هوش مصنوعی (Knani et al., 2022)، نوآوری (Işık et al., 2022)، مدیریت منابع انسانی (Pelit and Katircioglu 2022)، رسانه‌های اجتماعی (Nusair et al., 2019)، مدیریت دانش (Fauzy 2023). علاوه بر بررسی مفاهیم گوناگون در این رشته، بسیاری از پژوهش‌های کتابسنجی بر بررسی و تجزیه و تحلیل مجلات تمرکز داشته‌اند. مانند مجله بازاریابی گردشگری و سفر (Mulet-Forteza et al., 2018)، مجله مدیریت گردشگری و مهمان‌نوازی (Sigala et al., 2021)، مجله گردشگری تاریخی (Kumar et al., 2020)، مجله اکوتوریسم (Singh et al., 2022) و غیره پژوهش‌هایی داشته‌اند. با توجه به این پیشینه و گسترش پژوهش‌های کتابسنجی در گردشگری، پژوهش حاضر در تلاش است تا تحلیلی



- کتابسنجی از پژوهش‌های کتابسنجی انجام گرفته در زمینه گردشگری به انجام رسانده و تصویری کلی از این پژوهش‌ها ارائه دهد. بنابراین، پرسش‌های پژوهش حاضر به شرح زیر می‌باشند:
۱. روند انتشار تولیدات علمی در این حوزه از نظر کمی در سالیان گذشته چگونه بوده است؟
 ۲. استناد به پژوهش‌ها چه روندی داشته و پر استنادترین مقالات کدام بوده‌اند؟
 ۳. برترین مقالات، کشورها، پژوهشگران، دانشگاه‌ها و مجلات این حوزه کدام بوده‌اند؟
 ۴. همکاری میان دانشگاه‌ها و کشورها در این زمینه چگونه بوده است؟
 ۵. پرتکرارترین واژگان در این زمینه کدام بوده‌اند و موضوعات پژوهشی در این زمینه چه روندی را طی کرده است؟

ادبیات پژوهش

کتابسنجی

کتابسنجی توسط پریچارد در سال ۱۹۶۹ به عنوان «کاربرد روش‌های ریاضی و آماری برای بررسی کتاب‌ها، مجلات و غیره» معرفی شد. تعاریف بسیاری در ارتباط با مرورهای کتابسنجی وجود دارد اما بسیاری از این تعاریف بیانگر این است که کتابسنجی تحلیل کیفی و کمی پژوهش‌ها است که علاوه بر بررسی ساختارهای فکری، اجتماعی و مفهومی یک رشته پژوهشی، برای ارزیابی اثربخش پژوهشگران، دانشگاه‌ها، کشورها یا مجلات نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد (Cunill et al., 2019). روش‌های کتابسنجی دو کاربرد اصلی دارند: تحلیل عملکرد و ترسیم نقشه علمی (Cobo et al., 2011). تحلیل عملکرد به دنبال ارزیابی عملکرد پژوهشی افراد و موسسات است. هدف ترسیم نقشه علمی آشکار ساختن ساختار و پویایی حوزه‌های علمی است. این اطلاعات در مورد ساختار و توسعه زمانی مفید است که هدف محقق بررسی یک روند خاص از تحقیق باشد. روش‌های کتابسنجی دقت کمی را به ارزیابی ذهنی ادبیات وارد می‌کنند. روش‌های کتابسنجی جایگزین روش‌های سنتی مرور نیستند، بلکه مکمل آن هستند. حتی زمانی که به صورت موردی مورد استفاده قرار می‌گیرند، می‌توانند اطلاعات مفیدی در مورد زمینه تحقیق در اختیار محقق قرار دهند شامل انتشارات مهم، نویسندگان، ساختار حوزه و غیره. همچنین روش‌های کتابسنجی، زمانی که به درستی مورد استفاده قرار گیرند، می‌توانند باعث افزایش عینیت در مرور ادبیات شوند. آن‌ها محقق را قادر می‌سازند تا به گذشته نگاه کرده و نظرات خود را بر اساس نظرات جمع‌آوری شده دانشمندانی که در این زمینه کار می‌کنند، قرار دهد (Zupic and Čater 2015). پنج تحلیل اصلی در روش کتابسنجی عبارت‌اند از:

• استنادها

یکی از رایج‌ترین تحلیل‌ها در مطالعات کتابسنجی، تجزیه و تحلیل استنادی است که معمولاً به عنوان معیار تأثیر از آن استفاده می‌شود و به صورت لیستی از بیشترین استنادها، نویسندگان یا مجلات در حوزه مورد بررسی منتشر می‌شود. در این شیوه اگر به مقاله‌ای تعداد زیادی ارجاع داده شود، مهم تلقی می‌شود. این گزاره بر این فرض استوار است که نویسندگان به اسنادی که برای کارشان مهم می‌دانند، استناد می‌کنند. تحلیل استنادی می‌تواند اطلاعاتی در مورد تأثیر نسبی نشریات ارائه دهد، اما فاقد توانایی شناسایی شبکه‌های ارتباط متقابل بین محققان است. این تحلیل رایج‌ترین روش برای ارزیابی تأثیر یک نویسنده، مجله یا مقاله است، زیرا امکان شناسایی سریع آثار اصلی را فراهم می‌کند (Suban 2022).

• هم استنادی



تحلیل هم‌استنادی از تعداد استنادات مشترک برای ایجاد معیارهای تشابه بین اسناد، نویسندگان یا مجلات استفاده می‌کند. یک فرض اساسی در تحلیل هم‌استنادی این است که هر چه دو مورد بیشتر با هم استناد شوند، احتمال مرتبط بودن محتوای آن‌ها بیشتر می‌شود. بسته به واحد تحلیل می‌توان از انواع مختلفی از هم‌استنادی استفاده کرد: تحلیل هم‌استنادی اسناد، تحلیل هم‌استنادی نویسنده و تحلیل استنادی مجلات. به عبارتی دیگر تحلیل هم‌استنادی اسناد، نویسندگان یا مجلات را بر اساس نحوه استفاده نویسندگان از آنها به هم متصل می‌کند (Song et al. 2023). از آنجایی که فرآیند انتشار زمان‌بر است، تصویر هم‌استنادی وضعیت این حوزه را به صورت روند زمانی آن منعکس می‌کند. این یک معیار پویا است که در طول زمان تغییر می‌کند. هنگامی که یافته‌ها در طول زمان مورد بررسی قرار می‌گیرد، استنادهای مشترک در تشخیص تغییر در پارادایم‌ها و مکاتب فکری نیز مفید هستند (Phan Tan 2022; Zupic and Čater 2015).

• هم زوجی

هم زوجی کتابسنجی از تعداد مراجع مشترک دو سند به عنوان معیاری برای تشابه بین آن‌ها استفاده می‌کند. هر چه کتابشناسی دو مقاله بیشتر همپوشانی داشته باشد، ارتباط آن‌ها قوی‌تر است (Most et al. 2018). هنگامی که دو سند به شدت با هم استناد می‌شوند، به این معنی است که هر سند جداگانه نیز مورد استناد قرار می‌گیرد (Jarneving, 2005). این تحلیل نشان می‌دهد اسنادی که از طریق آستانه استناد مشترک انتخاب شده‌اند، توسط محققانی که به آن‌ها استناد می‌کنند، مهم‌تر تلقی می‌شوند. هم زوجی کتابسنجی نمی‌تواند به این شکل مورد استفاده قرار گیرد، بنابراین تشخیص اینکه کدام اسناد مهم‌تر از سایرین هستند، در هنگام انجام جفت کتابشناختی یک چالش است (Zupic and Čater 2015).

• هم تألیفی

تحلیل هم‌تألیفی شبکه‌های اجتماعی را که دانشمندان با همکاری در مقالات علمی ایجاد می‌کنند را مورد بررسی قرار می‌دهد. رابطه بین دو نویسنده زمانی برقرار می‌شود که آن‌ها مقاله‌ای را با هم منتشر می‌کنند (Lu and Wolfram 2012). فرض بر این است که انتشارات علمی مشترک، معیاری برای همکاری است. هم‌تألیفی نشان‌دهنده پیوندهای اجتماعی قوی‌تری نسبت به سایر معیارهای مرتبط است، که آن را به‌ویژه برای بررسی شبکه‌های اجتماعی به جای ساختارهای فکری حوزه‌های تحقیقاتی مناسب می‌سازد (Zupic and Čater 2015).

• هم آیندی واژگان

تحلیل هم‌آیندی واژگان یک تکنیک تحلیل محتوا است که از کلمات موجود در اسناد برای ایجاد روابط و ایجاد ساختار مفهومی دامنه استفاده می‌کند. ایده زیربنایی این روش این است که وقتی کلمات پرتکرار در اسناد وجود دارند، به این معنی است که مفاهیم پشت آن کلمات ارتباط نزدیکی با هم دارند. این تنها روشی است که از محتوای واقعی اسناد برای ایجاد معیار تشابه استفاده می‌کند، در حالی که سایر روش‌ها اسناد را به طور غیرمستقیم از طریق استناد یا تألیف مشترک به هم متصل می‌کنند. (Forés et al. 2021). خروجی این تحلیل، مضامین و روابط آن‌هاست که فضای مفهومی یک حوزه را نشان می‌دهد. این نقشه معنایی به درک ساختار شناختی کمک می‌کند (Börner et al., 2003). مجموعه‌ای از چنین نقشه‌هایی که برای دوره‌های زمانی مختلف تولید می‌شوند می‌توانند تغییرات این فضای مفهومی را ردیابی کنند (Garrigos-Simon et al. 2019; So et al. 2023).



روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و در آن از روش کتاب‌سنجی استفاده شده است. روش کتاب‌سنجی که توسط پرپچارد در سال ۱۹۶۹، روشی آماری است که برای تحلیل ادبیات دانشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Kholidah et al. 2022). این رویکرد به صورت کمی، عینی و آماری ساختار و الگوها را در ادبیات یک زمینه علمی بررسی می‌کند (Kraus et al., 2020). دو تحلیل مصورسازی نیز شامل تحلیل هم‌آیندی واژگان برای بررسی تکرار واژگان و ارتباط آن‌ها برای درک موضوعات پژوهشی و همچنین تحلیل هم‌تألیفی برای شناسایی همکاری صورت گرفته میان پژوهشگران از کشورها و دانشگاه‌های مختلف به کمک نرم‌افزار وی‌اواس و یوئر انجام گرفت (Koseoglu et al., 2016; Pestana et al., 2020).

برای بازیابی داده‌های مناسب جهت استفاده در فرآیند تحلیل، پایگاه وب‌آوساینس^۴ مورد استفاده قرار گرفت، چرا که در کنار پوشش جامع، مقالات و مجلات آن دارای کیفیت بالایی بوده و در مقالات مروری گذشته نیز مورد استفاده قرار گرفته است (Cuccurullo et al. 2016). پس از تنظیم کلیدواژه‌های مناسب جهت جستجو، ۷۱۲ عنوان پژوهش از پایگاه داده به دست آمد. به عنوان اولین فیلتر، نوع پژوهش‌های به دست آمده به مقالات پژوهشی و مروری محدود شد، چرا که این مقالات فرآیند داوری دقیق‌تری را پشت سر گذاشته‌اند. با اعمال این فیلتر ۶۱۶ مقاله در مجموعه باقی ماند. زبان مقالات دومین فیلتر تنظیم شده بود تا با محدود شدن به زبان انگلیسی، امکان تحلیل روند بین‌المللی پژوهش‌ها را فراهم سازد. با اعمال این فیلتر نیز ۵۵۵ مقاله در مجموعه خروجی باقی ماند. لازم به ذکر است هیچ نقطه آغاز و پایان زمانی برای بازیابی مقالات منتشر شده در نظر گرفته نشد تا همه‌ی پژوهش‌های مرتبط موجود در پایگاه وب‌آوساینس در بر گرفته شوند. سپس داده‌های کتاب‌سنجی جهت تحلیل وارد نرم‌افزار وی‌اواس و یوئر^۵ شدند. این نرم‌افزار که برای مصورسازی و نمایش الگوهای علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد، شبکه گره‌ای را به صورت گرافیکی تصویرسازی می‌کند و با استفاده از خطوط پیوند که بیانگر رابطه و شدت است، گره‌ها را به یکدیگر متصل می‌کند (Donthu et al., 2020). شکل ۱ مراحل پژوهش انجام شده را نشان می‌دهد.

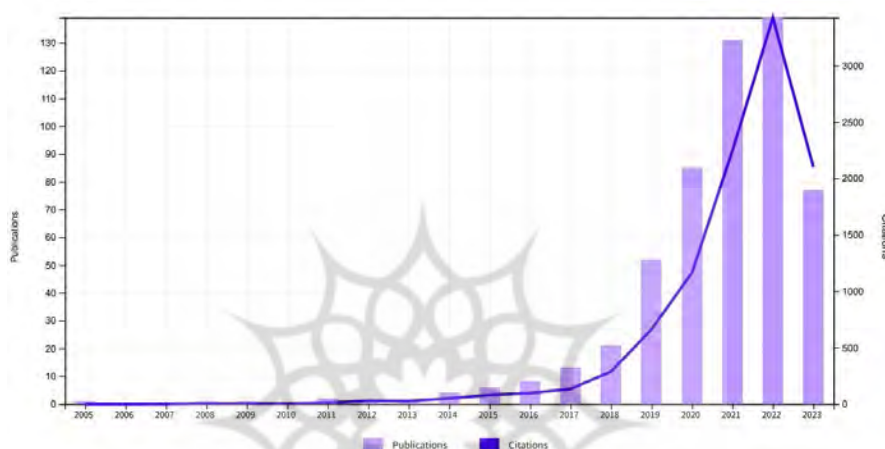


شکل ۱. گام‌های انجام پژوهش (منبع: اسماعیلی مهیاری و همکاران، ۱۴۰۰)



یافته‌ها

در این پژوهش در ابتدا با استفاده از داده‌های پایگاه وب‌آوساینس روند انتشار و استناددهی به مقالات منتشر شده در حوزه‌ی کتاب‌سنجی گردشگری مورد بررسی قرار گرفت. تفسیر داده‌ها نشان می‌دهد که انتشار مقالات این حوزه از سال ۲۰۰۵ با انتشار یک مقاله آغاز شده و با روند کلی افزایشی ادامه داشته است و در سال ۲۰۲۲ با انتشار ۱۴۰ مقاله به اوج خود رسیده است و در سال ناتمام ۲۰۲۳ نیز تاکنون ۷۸ مقاله در این زمینه منتشر شده است. همچنین داده‌های موجود در وب‌آوساینس نشان می‌دهد از سال ۲۰۰۷ استناد به مقالات این حوزه با روند افزایشی آغاز شده و در سال ۲۰۲۲ با ۳۴۲۵ استناد به اوج خود رسیده است. در سال ناتمام ۲۰۲۳ نیز تاکنون ۲۱۰۱ استناد به مقالات این حوزه به ثبت رسیده است. نمودار روند انتشار و استناد مقالات کتاب‌سنجی گردشگری در شکل ۲ قابل مشاهده است.



شکل ۲. روند انتشار و استناد به مقالات

در جدول ۱ نیز آمار مقالات منتشر شده و استنادهای انجام گرفته به مقالات این حوزه به تفکیک سال نمایش داده شده است.

جدول ۱. آمار انتشار و استناد به مقالات

سال	تعداد انتشار	تعداد استناد	سال	تعداد انتشار	تعداد استناد	سال	تعداد انتشار	تعداد استناد
۲۰۲۳	۸۷	۲۱۰۱	۲۰۱۶	۸	۹۶	۲۰۰۹	۱	۶
۲۰۲۲	۱۴۰	۳۴۲۵	۲۰۱۵	۶	۷۹	۲۰۰۸	۱	۵
۲۰۲۱	۱۳۲	۲۲۴۵	۲۰۱۴	۴	۴۹	۲۰۰۷	۰	۱
۲۰۲۰	۸۵	۱۱۶۳	۲۰۱۳	۱	۲۷	۲۰۰۶	۰	۰
۲۰۱۹	۵۲	۶۶۱	۲۰۱۲	۱	۲۹	۲۰۰۵	۱	۰
۲۰۱۸	۲۱	۲۸۶	۲۰۱۱	۲	۱۱			
۲۰۱۷	۱۳	۱۳۳	۲۰۱۰	۰	۵	مجموع	۵۵۵	۱۰۳۲۲

با بررسی داده‌های بازیابی شده از پایگاه داده می‌توان مقالات برتر و پراستناد حوزه پژوهش مورد مطالعه را شناسایی کرد. بر این اساس، پر استنادترین مقاله با عنوان "تحلیل شبکه‌ای از تحقیقات گردشگری" با مجموع ۳۰۰ استناد قرار دارد که توسط بنکندورف و خوارگر سالنامه تحقیقات گردشگری^۷ منتشر شده است. در رده دوم، مقاله‌ی هال^۸ در مجله

6. Benckendorff & Zehrer



مدیریت گردشگری^۱ با موضوع "منتشر شود و از بین برود؟ تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی، رتبه بندی مجلات و ارزیابی کیفیت تحقیق در گردشگری" با مجموع ۲۹۷ استناد قرار گرفته است. و در نهایت مقاله "پژوهش های کتابسنجی در گردشگری" که توسط کوزغلو و همکاران با ۲۴۸ استناد منتشر شده است، در رتبه سوم رار دارد در جدول ۲ فهرستی از ۱۰ مقاله برتر کتاب‌سنجی گردشگری ارائه شده است.

جدول ۲. پر استنادترین مقالات

متوسط استناد هر سال	مجموع استنادها	نشریه	نویسندگان و سال انتشار	عنوان مقاله
۲۷/۲۷	۳۰۰	Annals of Tourism Research	Benckendorff, P., & Zehrer, A. (2013)	A Network Analysis of Tourism Research
۲۲,۸۵	۲۹۷	Tourism management	Hall, C. M. (2011)	Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism
۳۱	۲۴۸	Annals of tourism research	Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F., & Liu, J. (2016)	Bibliometric studies in tourism
۳۵/۲۹	۲۲۶	International Journal of Hospitality Management	Leung, X. Y., Sun, J., & Bai, B. (2017)	Bibliometrics of social media research: A co-citation and co-word analysis
۲۸/۱۳	۲۲۵	International Journal of Contemporary Hospitality Management	Gomezelj, D. O. (2016)	A systematic review of research on innovation in hospitality and tourism
۲۲/۸۹	۲۰۶	Journal of Sustainable Tourism	Ruhanen, L., Weiler, B., Moyle, B. D., & McLennan, C. L. J. (2015)	Trends and patterns in sustainable tourism research: a 25-year bibliometric analysis
۲۲/۵۶	۲۰۳	Annals of Tourism Research	Figuroa-Domecq, C., Pritchard, A., Segovia-Pérez, M., Morgan, N., & Villacé-Molinero, T. (2015)	Tourism gender research: A critical accounting
۳۹/۶	۱۹۸	Tourism economics	Comerio, N., & Strozzi, F. (2019)	Tourism and its economic impact: A literature review using bibliometric tools
۳۹	۱۵۶	Journal of cleaner	Pizzi, S., Caputo,	Management research and

7. Annals of Tourism Research

8. Hall

9. Tourism management

¹ Koseoglu



		production	A., Corvino, A., & Venturelli, A. (2020)	the UN sustainable development goals (SDGs): A bibliometric investigation and systematic review
۳۰,۲	۱۵۱	Current issues in tourism	Jiang, YW; Ritchie, BW and Benckendorff, P	Bibliometric visualisation: an application in tourism crisis and disaster management research

همچنین بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که مجله پایداری^{۱۱} با ۱۱۲۶ استناد، پراستنادترین مجله منتشر کننده مقالات کتاب‌سنجی گردشگری است. پس از آن در رده بعدی سالنامه تحقیقات گردشگری^{۱۲} با ۹۷۶ استناد قرار دارد که سه مقاله از ۱۰ مقاله پراستناد نیز در این مجله منتشر شده و پس از آن مجله بین‌المللی مدیریت مهمان‌نوازی^{۱۳} با ۷۹۲ استناد در رده سوم مجلات پراستناد قرار دارد. در جدول ۳ ده مجله برتر منشر کننده مقالات کتاب‌سنجی گردشگری از نظر استناد به همراه تعداد مقاله و قدرت کلی پیوند که بین‌گر تعداد و قدرت پیوند یک آیتم با دیگر آیتم‌هاست، نمایش داده شده‌اند.

جدول ۳. پر استنادترین مجلات

رتبه	مجله	تعداد استناد	تعداد مقاله	قدرت کلی پیوند
۱	sustainability	۱۱۲۶	۷۰	۲۱۶
۲	annals of tourism research	۹۷۶	۱۰	۱۷۵
۳	international journal of hospitality management	۷۹۲	۱۷	۱۷۹
۴	international journal of contemporary hospitality management	۷۳۸	۲۶	۱۸۲
۵	tourism management	۴۵۳	۵	۷۱
۶	journal of business research	۳۹۳	۸	۴۸
۷	tourism management perspectives	۳۹۱	۱۰	۴۲
۸	tourism review	۲۸۰	۱۳	۶۵
۹	current issues in tourism	۲۳۶	۷	۷۴
۱۰	journal of hospitality & tourism research	۲۳۱	۷	۵۰

با بررسی داده‌ها، برترین پژوهشگران کتاب‌سنجی گردشگری نیز از نظر تعداد استنادهایی که به مقالات آن‌ها صورت گرفته مشخص شدند. کوزوگلو^۴ با ۶۴۱ استناد، پراستنادترین پژوهشگر در این زمینه به شمار می‌رود و پس از آن اکوموس^۵ با ۳۱۵ استناد در رده بعدی و در رده سوم نیز کومار^۶ با ۳۱۰ استناد قرار گرفته است. جدول ۴، فهرست ۱۰ پژوهشگر برتر حوزه کتاب‌سنجی گردشگری را نمایش داده است.

جدول ۴. پر استنادترین پژوهشگران

۱ .	Journal of Management Information Systems	4
۱ .	European Journal of Operational Research	5
۱ .	Journal of Information Systems	6
۱ . koseoglu, mehmet ali		4
۱ . okumus, fevzi		5
۱ . kumar, satish		6



ردیف	مؤلف	تعداد استناد	تعداد اثر	قدرت کلی پیوند
۱	koseoglu, mehmet ali	۶۴۱	۲۲	۱۶۳
۲	okumus, fevzi	۳۱۵	۵	۶۰
۳	kumar, satish	۳۱۰	۸	۳۲
۴	genovart-balaguer, juanabel	۲۳۰	۵	۸۹
۵	mauleon-mendez, emilio	۲۳۰	۵	۸۹
۶	mulet-forteza, carles	۲۲۸	۷	۱۱۰
۷	merigo, jose m.	۲۲۲	۶	۸۳
۸	alvarez-garcia, jose	۱۴۶	۱۰	۳۴
۹	de la cruz del rio-rama, maria	۱۳۱	۹	۲۸
۱۰	durán-sánchez, amador	۱۱۹	۶	۲۷

داده‌های موجود در پایگاه داده نشان می‌دهد اسپانیا با ۲۵۶۹ استناد که به مقالات پژوهشگران آن صورت گرفته، پراستنادترین کشور در زمینه کتاب‌سنجی گردشگری و بیشترین قدرت پیوند و تعداد مقالات را نیز داراست. دومین کشور پراستناد، ایالات متحده آمریکا است که ۱۵۵۹ استناد به ۵۴ مقاله منتشر شده توسط پژوهشگران آن صورت گرفته است و در رده سوم، چین با ۱۵۴۳ استناد و ۹۳ مقاله قرار دارد. در جدول ۵، ده کشور برتر از نظر تعداد استنادها در این حوزه به همراه قدرت کلی پیوند و تعداد آثار منتشر شده فهرست شده‌اند.

جدول ۵. پراستنادترین کشورها

ردیف	کشور	تعداد استناد	تعداد اثر	قدرت کلی پیوند
۱	اسپانیا	۲۵۶۹	۱۲۲	۱۴۶۹
۲	ایالات متحده آمریکا	۱۵۵۹	۵۴	۸۴۶
۳	چین	۱۵۴۳	۹۳	۸۳۱
۴	استرالیا	۱۴۸۵	۳۴	۶۷۵
۵	انگلستان	۱۱۰۳	۴۰	۴۲۷
۶	ایتالیا	۷۲۵	۲۲	۲۴۴
۷	هند	۶۴۸	۴۲	۳۴۹
۱۸	ترکیه	۵۱۴	۴۰	۶۳۴
۹	نیوزیلند	۴۶۲	۶	۱۵۷
۱۰	مالزی	۴۵۹	۲۸	۲۰۸

بررسی داده‌های پایگاه وب‌آوساینس نشان می‌دهد دانشگاه کوئینزلند^۷ در کشور استرالیا با ۷۹۵ استناد و قدرت کلی پیوند ۱۷۰ برترین دانشگاه‌ها از نظر تعداد استناد در زمینه کتاب‌سنجی گردشگری است. پس از آن دانشگاه صنعتی پلی تکنیک هنگ کنگ^۸ با ۵۷۶ استناد در رده دوم قرار دارد که کوزوگلو، پراستنادترین پژوهشگر این حوزه نیز از این



دانشگاه بوده است. در رده سوم نیز دانشگاه مرکزی فلوریدا^۱ در کشور آمریکا با ۴۵۱ استناد قرار گرفته است. در جدول ۶ فهرستی از ۱۰ دانشگاه برتر پژوهش در حوزه کتاب‌سنجی گردشگری از نظر تعداد استناد ارائه شده است.

جدول ۶ پر استنادترین دانشگاه‌ها

دانشگاه	تعداد استناد	تعداد اثر	قدرت کلی پیوند
University of Queensland	۷۹۵	۷	۱۷۰
Hong Kong Polytechnic University	۵۷۶	۲۲	۲۴۶
University of Central Florida	۴۵۱	۸	۱۵۳
University of the Balearic Islands	۴۰۸	۹	۱۹۲
Linnaeus University	۳۸۶	۷	۸۶
University of Granada	۳۷۲	۱۳	۵۳
University of Canterbury	۳۶۵	۵	۶۷
University of Vigo	۳۴۶	۱۹	۱۰۸
Griffith University	۳۰۱	۷	۸۶
University of Extremadura	۲۷۷	۱۲	۷۳

برای کشف ساختار مفهومی و جریان‌های پژوهشی از تحلیل هم‌آیندی واژگان استفاده می‌شود و واژگان اصلی شناسایی و مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای انجام این تحلیل از نرم‌افزار وی‌اواس ویوئر استفاده می‌شود. این نرم‌افزار دو شاخص تعداد تکرار واژگان^۲ و قدرت کلی پیوند^۱ که نشان دهنده ارتباط هر واژه با دیگر واژگان است را نشان می‌دهد (Donthu, et al, 2020).

بر این اساس، پرتکرارترین واژگان در حوزه پژوهش کتاب‌سنجی گردشگری عبارتند از "کتاب‌سنجی گردشگری" با ۲۳۲ تکرار و بیشترین قدرت پیوند، "گردشگری" با ۱۲۳ تکرار و "کتاب‌سنجی" با ۶۲ تکرار. فهرستی از ۱۰ واژه پرتکرار در حوزه کتاب‌سنجی گردشگری ارائه شده است.

جدول ۷. واژگان پرتکرار و قدرت کلی پیوندها بر اساس تحلیل هم‌آیندی واژگان

رتبه	واژه	تکرار	قدرت کلی پیوند
۱	bibliometric analysis	۲۳۲	۴۴۳
۲	tourism	۱۲۳	۲۷۶
۳	bibliometrics	۶۲	۱۲۱
۴	bibliometric	۴۶	۸۶
۵	sustainability	۴۱	۱۰۸
۶	citespace	۳۸	۶۵
۷	VOS viewer	۳۷	۹۴
۸	hospitality	۳۶	۱۰۱
۹	literature review	۳۱	۶۹
۱۰	web of science	۲۷	۷۳

1 . University of Central Florida 9
 2 . Keyword Occurrences 0
 2 . Total Link Strength 1



بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش در حوزه گردشگری در سالیان اخیر برای بررسی موضوعات و مشکلات روز این حوزه و ارائه راه‌حل‌هایی برای چالش‌های آن به شکل قابل توجهی افزایش یافته است. به دنبال این گسترش، اهمیت مطالعات کتابسنجی نیز در طی سالیان گذشته در ادبیات گردشگری سراسر جهان بیش از گذشته شده است و توجه بسیاری از پژوهشگران در دنیا را به خود جلب کرده است. روش‌های کتابسنجی که با مصورسازی همراه می‌شوند، مکمل روش‌های سنتی مرور ادبیات هستند و می‌تواند عینی بودن این نوع مطالعات را افزایش دهند و تصویر جامع‌تری را از روند پژوهش‌ها در یک زمینه علمی به نمایش بگذارند.

هدف پژوهش حاضر استفاده از روش‌های کتابسنجی و مصورسازی برای بررسی بکارگیری روش‌های کتابسنجی در حوزه گردشگری می‌باشد. در اولین گام انجام این پژوهش، پایگاه وب‌اوساینس جهت بازیابی مقالات منتشر شده در حوزه مورد نظر انتخاب گردید و پس از تنظیم کلیدواژه‌ها و اعمال فیلترهای انواع و زبان مقالات، داده‌های کتابسنجی ۵۵۵ مقاله که از ابتدا تا کنون در زمینه کتابسنجی گردشگری منتشر شده‌اند، از پایگاه داده استخراج شد. براساس داده‌های توصیفی، بیشترین تعداد انتشار مقالات این حوزه در سال ۲۰۲۲ با ۱۴۰ مقاله بوده است. همچنین تا کنون ۱۰۳۲۲ استناد به مقالات این حوزه صورت گرفته است که بیشترین تعداد آن در سال ۲۰۲۲ با ۳۴۲۵ استناد به ثبت رسیده است. به طور کلی می‌توان گفت که از آنجایی که مقالات حوزه گردشگری به دلایل افزایش توجه و همچنین پیشرفت تکنولوژی افزایش یافته است (Leong et al., 2021)، مرورهای کتابسنجی نیز برای بررسی این مقالات رواج بسیار یافته است.

یافته‌ها نشان می‌دهد مقاله با عنوان "تحلیل شبکه‌ای پژوهش‌های گردشگری" در مجله سالنامه تحقیقات گردشگری با ۳۰۰ استناد، پر استنادترین مقاله و مجله پایداری نیز با ۱۱۲۶ استناد، پر استنادترین مجله منتشر کننده مقالات کتابسنجی گردشگری به شمار می‌رود. همچنین کوزغلو با ۶۴۱ استناد، پر استنادترین پژوهشگر در این زمینه، اسپانیا با ۲۵۶۹ استناد که به مقالات پژوهشگران آن صورت گرفته، پر استنادترین کشور و دانشگاه کوئینزلند در کشور استرالیا با ۷۹۵ استناد پر استنادترین دانشگاه منتشر کننده مقالات این حوزه به شمار می‌روند.

سپس داده‌ها جهت انجام تحلیل‌های مصورسازی وارد نرم افزار وی‌اواس و یوئر شدند. در این مرحله تحلیل هم‌آیندی واژگان جهت کشف ساختار مفهومی و جریان‌های پژوهشی مورد استفاده قرار گرفت و پرتکرارترین واژگان به همراه شبکه‌ی روابط آن‌ها و همچنین نقشه واژگان پرتکرار براساس سیر زمانی مصورسازی شد. از تحلیل هم‌تألیفی نیز برای درک روند گسترش دانش و همکاری‌ها میان کشورها و دانشگاه‌ها استفاده شد که بر این اساس اسپانیا به عنوان کشور پیشرو و دانشگاه صنعتی پلی‌تکنیک هنگ‌کنگ به عنوان دانشگاه پیشرو در همکاری‌های این حوزه پژوهشی با بیشترین قدرت پیوند شناخته شدند. تحلیل هم‌آیندی واژگان نیز نشان داد "کتابسنجی گردشگری" بیشترین تعداد تکرار و قدرت کلی پیوند را در این حوزه داشته است. مفاهیمی همچون گردشگری هوشمند، هوش مصنوعی، کلان داده‌ها و توسعه پایدار از جمله موضوعات مورد توجه در پژوهش‌های کتابسنجی بوده که نشان دهنده هماهنگی با روندهای موجود در گردشگری است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که تحلیل هم‌آیندی واژگان در میان تحلیل‌ها و نرم افزارهای سایت اسپیس و وی‌اواس و یوئر در میان نرم افزارهای مورد استفاده در کتابسنجی در گردشگری، بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.



منابع

- Bastidas-Manzano, A. B., Sánchez-Fernández, J., & Casado-Aranda, L. A. (2021). The past, present, and future of smart tourism destinations: a bibliometric analysis. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 45(3), 529-552.
- Benckendorff, P., & Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.
- Börner, K., Chen, C., & Boyack, K. W. (2003). Visualizing knowledge domains. *Annual review of information science and technology*, 37(1), 179-255.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Comerio, N., & Strozzi, F. (2019). Tourism and its economic impact: A literature review using bibliometric tools. *Tourism economics*, 25(1), 109-131.
- Cuccurullo, C., Aria, M., & Sarto, F. (2016). Foundations and trends in performance management. A twenty-five years bibliometric analysis in business and public administration domains. *Scientometrics*, 108, 595-611.
- Cunill, O. M., Salva, A. S., Gonzalez, L. O., & Mulet-Forteza, C. (2019). Thirty-fifth anniversary of the International Journal of Hospitality Management: A bibliometric overview. *International Journal of Hospitality Management*, 78, 89-101.
- D'Amato, D., Droste, N., Allen, B., Kettunen, M., Lähtinen, K., Korhonen, J., ... & Toppinen, A. (2017). Green, circular, bio economy: A comparative analysis of sustainability avenues. *Journal of cleaner production*, 168, 716-734.
- Das, A., Kondasani, R. K. R., & Deb, R. (2023). Religious tourism: a bibliometric and network analysis. *Tourism Review*.
- Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of business research*, 109, 1-14.
- Fauzi, M. A. (2023). A bibliometric review on knowledge management in tourism and hospitality: past, present and future trends. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(6), 2178-2201.
- Figueroa-Domecq, C., Pritchard, A., Segovia-Pérez, M., Morgan, N., & Villacé-Molinero, T. (2015). Tourism gender research: A critical accounting. *Annals of Tourism Research*, 52, 87-103.
- Forés, B., Breithaupt Janssen, Z., & Takashi Kato, H. (2021). A bibliometric overview of tourism family business. *Sustainability*, 13(22), 12822.
- Garrigos-Simon, F. J., Narangajavana-Kaosiri, Y., & Narangajavana, Y. (2019). Quality in tourism literature: A bibliometric review. *Sustainability*, 11(14), 3859.
- Gomezelj, D. O. (2016). A systematic review of research on innovation in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(3), 516-558.
- Habibi, A., Mousavi, M., Jamali, S. M., & Ale Ebrahim, N. (2022). A bibliometric study of medical tourism. *Anatolia*, 33(3), 415-425.
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism management*, 32(1), 16-27.
- Hasana, U., Swain, S. K., & George, B. (2022). A bibliometric analysis of ecotourism: A safeguard strategy in protected areas. *Regional Sustainability*, 3(1), 27-40.
- Işık, C., Aydın, E., Dogru, T., Rehman, A., Sirakaya-Turk, E., & Karagöz, D. (2022). Innovation research in tourism and hospitality field: a bibliometric and visualization analysis. *Sustainability*, 14(13), 7889.



- Jarneving, B. (2005). *The combined application of bibliographic coupling and the complete link cluster method in bibliometric science mapping* (Doctoral dissertation, Borås: Valfrid).
- Kholidah, H., Hijriah, H. Y., Mawardi, I., Huda, N., Herianingrum, S., & Alkausar, B. (2022). A Bibliometric mapping of peer-to-peer lending research based on economic and business perspective. *Heliyon*, 8(11).
- Knani, M., Echchakoui, S., & Ladhari, R. (2022). Artificial intelligence in tourism and hospitality: Bibliometric analysis and research agenda. *International Journal of Hospitality Management*, 107, 103317.
- Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of tourism research*, 61, 180-198.
- Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of tourism research*, 61, 180-198.
- Kraus, S., Li, H., Kang, Q., Westhead, P., & Tiberius, V. (2020). The sharing economy: a bibliometric analysis of the state-of-the-art. *International journal of entrepreneurial behavior & research*, 26(8), 1769-1786.
- Leong, L. Y., Hew, T. S., Tan, G. W. H., Ooi, K. B., & Lee, V. H. (2021). Tourism research progress—a bibliometric analysis of tourism review publications. *Tourism Review*, 76(1), 1-26.
- León-Gómez, A., Ruiz-Palomo, D., Fernández-Gámez, M. A., & García-Revilla, M. R. (2021). Sustainable tourism development and economic growth: Bibliometric review and analysis. *Sustainability*, 13(4), 2270.
- Leung, X. Y., Sun, J., & Bai, B. (2017). Bibliometrics of social media research: A co-citation and co-word analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 66, 35-45.
- Lu, K., & Wolfram, D. (2012). Measuring author research relatedness: A comparison of word-based, topic-based, and author cocitation approaches. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(10), 1973-1986.
- Mavric, B., Öğretmenoğlu, M., & Akova, O. (2021). Bibliometric analysis of slow tourism. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 9(1), 157-178.
- Most, F., Conejo, F. J., & Cunningham, L. F. (2018). Bridging past and present entrepreneurial marketing research: A co-citation and bibliographic coupling analysis. *Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship*, 20(2), 229-251.
- Mulet-Forteza, C., Martorell-Cunill, O., Merigó, J. M., Genovart-Balaguer, J., & Mauleon-Mendez, E. (2018). Twenty five years of the Journal of Travel & Tourism Marketing: A bibliometric ranking. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(9), 1201-1221.
- Nusair, K., Butt, I., & Nikhashemi, S. R. (2019). A bibliometric analysis of social media in hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(7), 2691-2719.
- Pelit, E., & Katircioglu, E. (2022). Human resource management studies in hospitality and tourism domain: a bibliometric analysis. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(3), 1106-1134.
- Pestana, M. H., Wang, W. C., & Parreira, A. (2020). Senior tourism—a scientometric review (1998-2017). *Tourism Review*, 75(4), 699-715.
- Phan Tan, L. (2022). Bibliometrics of social entrepreneurship research: Cocitation and bibliographic coupling analyses. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2124594.
- Pizzi, S., Caputo, A., Corvino, A., & Venturelli, A. (2020). Management research and the UN sustainable development goals (SDGs): A bibliometric investigation and systematic review. *Journal of cleaner production*, 276, 124033.



- Rodríguez-López, M. E., Alcántara-Pilar, J. M., Del Barrio-García, S., & Muñoz-Leiva, F. (2020). A review of restaurant research in the last two decades: A bibliometric analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 87, 102387.
- Ruhanen, L., Weiler, B., Moyle, B. D., & McLennan, C. L. J. (2015). Trends and patterns in sustainable tourism research: A 25-year bibliometric analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 517-535.
- Sigala, M., Kumar, S., Donthu, N., Sureka, R., & Joshi, Y. (2021). A bibliometric overview of the Journal of Hospitality and Tourism Management: Research contributions and influence. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 273-288.
- Singh, R., Sibi, P. S., & Sharma, P. (2022). Journal of ecotourism: a bibliometric analysis. *Journal of Ecotourism*, 21(1), 37-53.
- Singh, R., Sibi, P. S., & Sharma, P. (2022). Journal of ecotourism: a bibliometric analysis. *Journal of Ecotourism*, 21(1), 37-53.
- So, K. K. F., Kim, H., He, Y., & Li, X. (2023). Mapping service innovation research in hospitality and tourism: An integrative bibliometric analysis and research agenda. *Cornell Hospitality Quarterly*, 64(2), 143-160.
- Song, Y., Lei, L., Wu, L., & Chen, S. (2023). Studying domain structure: a comparative analysis of bibliographic coupling analysis and co-citation analysis considering all authors. *Online Information Review*, 47(1), 123-137.
- Suban, S. A. (2022). Bibliometric analysis on wellness tourism—citation and co-citation analysis. *International Hospitality Review*, (ahead-of-print).
- Suban, S. A., Madhan, K., & Shagirbasha, S. (2021). A bibliometric analysis of Halal and Islamic tourism. *International Hospitality Review*, (ahead-of-print).
- Viglia, G., Kumar, S., Pandey, N., & Joshi, Y. (2022). Forty years of The Service Industries Journal: a bibliometric review. *The Service Industries Journal*, 42(1-2), 1-20.
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.